

Ἄρδαρσίας πηγὴ

ΣΥΜΕΩΝ
Μητροπολίτου Νέας Σμύρνης

Ἐφθαρσίας πηγὴ

Καταβασίεις Δεσποτικῶν
καὶ Θεομητορικῶν ἑορτῶν

Κείμενο - Μετάφραση - Σχόλια

Ἐπιμέλεια ἔκδοσης :
Βασίλης Ἀργυριάδης

Ἐν πλῶ

© Μητροπολίτης Νέας Σμύρνης Συμεών &

Ἐκδόσεις Ἐν πλῶ

Κολοκοτρώνη 49 Ἀθήνα 105 60

Τηλ.: 210 3226343 - Fax: 210 3221238

e-mail: info@enploeditions.gr

www.enploeditions.gr

Α' ἔκδοση: Ὀκτώβριος 2009

Β' ἔκδοση: Δεκέμβριος 2012

ISBN: 978-960-6719-61-5

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εἰσαγωγικά

11

Οἱ καταβασίεις τοῦ Πάσχα

19

Οἱ καταβασίεις τῆς Ἀναλήψεως

35

Οἱ καταβασίεις τῆς Πεντηκοστῆς

47

Οἱ καταβασίεις τῆς Μεταμορφώσεως

75

Οἱ καταβασίεις τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου

87

Οἱ καταβασίεις τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ

107

Οἱ καταβασίεις τῶν Χριστουγέννων

127

Οἱ καταβασίεις τῶν Θεοφανεῶν

161

Οἱ καταβασίεις τῆς Ὑπαπαντῆς
195

Οἱ καταβασίεις τῆς Θεοτόκου
211

Οἱ καταβασίεις τῆς Κυριακῆς τῶν Βαΐων
227

Σημειώσεις
247

Γλωσσάριο
253

*Στὴν ἱερὴ μνήμη
τοῦ πατέρα μου Παναγιώτου*

Εἰσαγωγικά

Οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ὕμνοι εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ βασικὰ καὶ πολύτιμα στοιχεῖα, ποὺ συνθέτουν τὴ λειτουργικὴ ζωὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μας. Ἐξαισίες ποιητικῆς συλλήψεως καὶ ἀριστοτεχνικῆς συνθέσεως ἐμπνευσμένων φιλοθέων ἀνδρῶν, ποὺ βίωσαν τὸ μυστήριο τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας μετὸν πιὸ συγκλονιστικὸ τρόπο, ἀποτελοῦν, ἐδῶ καὶ πολλοὺς αἰῶνες, τὴ γλώσσα τῆς προσευχόμενης Ἐκκλησίας· συνιστοῦν τὴ φωνὴ τῆς πιστεύουσας καὶ λατρεύουσας ὀρθόδοξης ψυχῆς.

Διαμέσου τῶν ὕμνων τῆς ἡ Ἐκκλησία προσεύχεται, θεολογεῖ καὶ διδάσκει· διαμέσου τῶν ὕμνων τῆς ἡ Ἐκκλησία «γνωρίζει», δηλαδὴ ζεῖ, καὶ ταυτόχρονα ἐξυμνεῖ καὶ ἐκφράζει «τὸ μυστήριο τοῦ Χριστοῦ» (Ἐφ. 4, 3).

Ἀλλὰ καὶ οἱ πιστοί, ἄλλοτε συναγμένοι «ἐπὶ τὸ αὐτὸ» (Πράξ. 2, 1) καὶ ἄλλοτε προσευχόμενοι ἀτομικά, διαμέσου τῶν ὕμνων προσεγγίζουμε τὸ ὑπερούσιο πρόσωπο τοῦ λατρευτοῦ μας Κυρίου, τιμοῦμε τὴν Παναγία μητέρα Του καὶ τοὺς ἁγίους καὶ διατρανώνουμε τὴ μυστικὴ χαρὰ μας· τὴν εὐφροσύνη τῆς ψυχῆς ποὺ γεννᾷ ἡ ἐσωτερικὴ βεβαιότητα γιὰ τὴν ἐν Χριστῷ ἀπολύτρωσή μας.

Οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ὕμνοι ὅμως, συντεθειμένοι σὲ ἄλλες, παλαιότατες, ἐποχές, σήμερα εἶναι δυστυχῶς ἐλάχιστα κατανοητοὶ ἀπὸ τοὺς πιστοὺς. Ἡ ἀρχαιοπρεπὴς γλωσσικὴ μορφή στὴν ὁποία ἔχουν συντεθεῖ, οἱ θεολογικοὶ ὅροι ποὺ χρησιμοποιοῦνται, οἱ λεπτότατες δογματικῆς ἔννοιες ποὺ

ἀναπτύσσονται και οί κανόνες τῆς ποιητικῆς τέχνης ἀπὸ τοὺς ὁποίους διέπονται, καθιστοῦν τὴν κατανόησή τους ἰδιαίτερα δυσχερῆ ὄχι μόνο γιὰ τοὺς ἀπλούστερους ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς μας, ἀλλὰ ἀκόμη και γιὰ πιστοὺς πολὺπλευρα καλλιεργημένους.

Τὸ πρόβλημα αὐτό, κατανόησης τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὕμνων – ἓνα πρόβλημα ποὺ γίνεται ὅλο και πιὸ ὀξὺ γιὰ τις νέες γενιές – και ἡ ἐπιθυμία μας νὰ συμβάλουμε μὲ τις μικρές μας δυνάμεις στὴν ἀντιμετώπισή του, μᾶς ὤθησαν, πρὶν ἀπὸ μερικὰ χρόνια, ν' ἀσχοληθοῦμε και στὴ συνέχεια νὰ δημοσιεύσουμε μιὰν ἐρμηνευτικὴ ἐργασία πάνω στὸν Μεγάλον Κανόνα τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου Κρήτης ὑπὸ τὸν τίτλον *ΑΔΑΜΙΑΙΟΣ ΘΡΗΝΟΣ*¹.

Ἡ εὐμενὴς ὑποδοχὴ ποὺ ἔτυχε μᾶς ἐνθάρρυνε στὴν προετοιμασία και τῆς παρούσας ἐργασίας – ἀνάλογης πρὸς τὴν πρώτη – πάνω στὶς καταβασίες τῶν δεσποτικῶν και θεομητορικῶν ἑορτῶν.

Προτοῦ νὰ ὀρίσουμε τί σημαίνει καταβασία, εἶναι ἀνάγκη νὰ προσδιορίσουμε τὴ σημασία ὀρισμένων ἄλλων ὄρων τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας ποιήσεως, ὅπως κανῶν, ὠδῆ και εἰρμός, οἱ ὁποῖοι συνδέονται στενὰ μὲ τις καταβασίες και ἀπαντοῦν συχνότατα στὰ λειτουργικά μας βιβλία.

Κανόνες εἶναι ἐκτενεῖς ὕμνοι, σύνολα πολλῶν ἐπιμέρους τροπαρίων. Οἱ κανόνες ἀπαρτίζονται ἀπὸ τις ὠδές, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς ποικίλλει, ἀλλὰ ποτὲ δὲν ξεπερνᾷ τις ἑννιά.

Ὡδῆ – λέξη ποὺ παράγεται ἀπὸ τὸ ρῆμα ἄδω και σημαίνει ἄσμα, τραγούδι – εἶναι ὑποσύνολο, ὁμάδα τροπαρίων ποὺ περιλαμβάνει τὸν εἰρμὸ και τρία ἕως τέσσερα τροπάρια συνήθως, τὰ ὁποῖα ἀκολουθοῦν.

Εἰρμός λέγεται τὸ πρῶτο τροπᾶριο κάθε ὠδῆς, τὸ ὁποῖο

χρησιμεύει ως πρότυπο ἀπὸ πλευρᾶς ρυθμικῆς, μετρικῆς καὶ μουσικῆς τῶν ἄλλων τροπαρίων ποὺ ἀκολουθοῦν. Ἡ λέξις παράγεται ἀπὸ τὸ ρῆμα εἶρω, ποὺ σημαίνει συνάπτω, συνδέω, συμπλέκω. Κατὰ τὸν Ἰωάννη Ζωναρᾶ, «εἰρμὸς ἀρμονία τίς ἐστὶ μέλους ἐν συνθήκῃ, φωνῆς ἐνάρθρου τε καὶ σημαντικῆς εὐρημένῳ τινὶ μέτρῳ καὶ ποσῶ μεγέθους, περὶ ἣν τὰ λεγόμενα τροπάρια ἀναφέρεται· οἴονεὶ δὲ ἀρχὴ τῶν τροπαρίων ἐστὶ καὶ κανόνων· ἐπεὶ τὰ τροπάρια διὰ τοῦ εἰρμοῦ κανονίζεται καὶ ρυθμίζεται πρὸς αὐτόν, ὡς πρὸς ὑπόδειγμα, συντιθέμενα καὶ ἀρμοζόμενά τε καὶ μελωδούμενα»².

Κάθε κανόνας, ὅπως εἶπαμε, ἀποτελεῖται ἀπὸ διαφορετικὸ ἀριθμὸ ὠδῶν, οἱ ὁποῖες ὅμως δὲν ὑπερβαίνουν ποτὲ τὶς ἐννιά, δηλαδὴ τὸν ἀριθμὸ τῶν ἐννέα βιβλικῶν ὠδῶν. Οἱ βιβλικὲς ὠδὲς εἶναι θρησκευτικοὶ ὕμνοι, προσευχῆς, ποὺ διασώζονται στὴν Ἁγία Γραφή – ὀκτῶ στὴν Παλαιὰ καὶ μία στὴν Καινὴ Διαθήκη –, τὶς ὁποῖες, μαζί με τὸ βιβλίον τῶν Ψαλμῶν, χρησιμοποίησε στὴ λατρεία τῆς ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία.

Πέρα ἀπὸ τὸν ἀριθμὸ τῶν ὠδῶν τοῦ κανόνος ποῦ, καθὼς σημειώσαμε, ἀντιστοιχεῖ στὸν ἀριθμὸ τῶν βιβλικῶν ὠδῶν, καὶ ἀπὸ πλευρᾶς θέματος οἱ εἰρμοὶ τῶν ἐννέα ὠδῶν ἀναφέρονται μονίμως στὶς ἰσάριθμες ὠδὲς – προσευχῆς τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Τὸ θεματικὸ ἀντικείμενο τοῦ κάθε εἰρμοῦ διαφέρει κατὰ ὠδὴ, ἐνῶ ὁ εἰρμὸς τῆς ἐνάτης ἀναφέρεται πάντοτε στὸ πρόσωπο τῆς Θεοτόκου. Τὸ σταθερὸ αὐτὸ θεματικὸ ἀντικείμενο τοῦ κάθε εἰρμοῦ ἄλλοτε συμπλέκεται καὶ ἄλλοτε ὑποτάσσεται στὴν ὑπόθεση τῆς ἐορτῆς, πρὸς τιμὴν τῆς ὁποίας ἔχει συντεθεῖ καὶ ψάλλεται ὁ κανὼν.

Οἱ ἐννέα βιβλικὲς ὠδὲς εἶναι:

Πρῶτῃ, ἡ ὠδὴ ποὺ συνέθεσε ὁ προφήτης Μωυσῆς, γιὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν Θεὸ μετὰ ἀπὸ τὴ θαυμαστὴ διάβαση

ἀπὸ τοὺς Ἰσραηλίτες τῆς Ἐρυθρᾶς θάλασσας (Ἐξ. 15, 1-19).

Δευτέρα – ἡ ὁποία συνήθως ἀπουσιάζει ἀπὸ τοὺς κανόνες λόγῳ τοῦ πένθιμου καὶ ἐλεγκτικοῦ χαρακτήρα της – εἶναι ἡ ὠδὴ ποὺ συνέταξε καὶ πάλι ὁ Μωυσῆς λίγῳ πρὶν ἀπὸ τὸν θάνατό του (Δευτ. 32, 1-43).

Τρίτη ὠδὴ εἶναι ὁ ὕμνος ποὺ συνέθεσε ἡ προφήτις Ἄννα, ὅταν ὁ Κύριος ἔλυσε τὴν ἀτεκνία της καὶ τὴν ἀξίωσε νὰ γεννήσει τὸν προφήτη Σαμουὴλ (Α΄ Βασιλ. 2, 1-10).

Τετάρτη ὠδὴ εἶναι ἡ προσευχὴ τοῦ προφήτου Ἀββακούμ (3, 1-19).

Πέμπτη ὠδὴ εἶναι ὁ ὕμνος πρὸς τὸν Θεὸ τοῦ προφήτου Ἡσαΐα (26, 1-21).

Ἑκτη, ὁ εὐχαριστήριος ὕμνος ποὺ ἀνέπεμψε πρὸς τὸν Θεὸ «ἐκ τῆς κοιλίας τοῦ κήτους» ὁ προφήτης Ἰωνᾶς (2, 3-10).

Ἑβδόμη ὠδὴ εἶναι ἡ προσευχὴ ποὺ ἀνέπεμψαν πρὸς τὸν Θεὸ οἱ τρεῖς εὐσεβεῖς Ἰσραηλίτες νέοι, Ἀνανίας, Ἀζαρία καὶ Μισαήλ, μὲς στὸ ἀναμμένο καμίνι τῆς Βαβυλῶνος, στὸ ὁποῖο τοὺς ἔριξε ὁ βασιλεὺς Ναβουχοδονόσορ γιὰ νὰ τοὺς τιμωρήσει, ἐπειδὴ ἀρνήθηκαν νὰ προσκυνήσουν τὴ χρυσοῦ εἰκόνα του (Δανιήλ, κεφ. 3).

Ὀγδόη ὠδὴ εἶναι ἐπίσης ἕνας ὕμνος τῶν τριῶν Παίδων, ποὺ ἔψαλαν μὲς στὸ ἀναμμένο καμίνι (Δανιήλ, ὁ.π.).

Ἐνάτη, τέλος – καὶ ἡ μόνη ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν Καινὴ Διαθήκη –, εἶναι ἡ ὠδὴ ποὺ ἔψαλε ἡ Παρθένος Μαρία, ὅταν, μετὰ τὸν εὐαγγελισμό της ἀπὸ τὸν ἀρχάγγελο Γαβριήλ, συνάντησε τὴ συγγενή της καὶ μητέρα τοῦ Προδρόμου Ἐλισάβετ (Λουκ. 1, 46-55). Μὲ τὴν ὠδὴ αὐτὴ εἶναι ἕνωμένος καὶ ὁ εὐχαριστήριος ὕμνος τοῦ προφήτου Ζαχαρία γιὰ τὴ γέννηση τοῦ υἱοῦ του Ἰωάννου, τοῦ μετέπειτα βαπτιστοῦ τοῦ Κυρίου (Λουκ. 1, 68-79).

Μετὰ ἀπὸ τὰ παραπάνω, ἐπανερχόμαστε γιὰ νὰ ὀρίσου-

με τί είναι οι καταβασίες. *Καταβασία*, λοιπόν, λέγεται ο είρμος του κανόνος, όταν επαναλαμβάνεται μετά το τέλος της ωδής και τη φορά αυτή ψάλλεται με αργότερο ρυθμό και ισχυρότερο τόνο. Γενικότερα, καταβασίες ονομάστηκαν όλοι οι είρμοι που ψάλλονται μόνοι τους χωρίς τὰ τροπάρια που τούς παρακολουθούν³.

Ἡ λέξη – που προέρχεται από το ρήμα *καταβαίνω* και σημαίνει κατάβαση, κάθοδο – δόθηκε ως ὄρος στους ὕμνους τούτους, διότι παλαιότερα, όταν οι ψάλτες ἔμελλε νὰ τούς ψάλουν, κατέβαιναν ἀπὸ τὰ στασίδια τους εἰς ἔνδειξιν εὐλαβείας. «Καταβασίαι λέγονται οἱ εἰρμοί», παρατηρεῖ ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἄγιορείτης, «διότι ἀφ’ οὗ ἐψάλλετο ἡ ὠδὴ ὅλη, τότε τῶν δύο χορῶν οἱ ψάλται καταβαίνοντες ἀπὸ τὰ στασεΐδιά των, καὶ ἐρχόμενοι εἰς τὸ μέσον τοῦ Ναοῦ ἔψαλλον καὶ οἱ δύο συμφώνως τούς εἰρμούς τῆς αὐτῆς ὠδῆς»⁴.

«Ἰχνος τοῦ ἐθίμου τούτου», γράφει ὁ Ἄνθιμος Παπαδόπουλος, «σώζεται σήμερον ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῷ Κωνσταντινουπόλεως, ἴσως δὲ καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐνταῦθα τὴν 21 Νοεμβρίου, ἡμέραν τῆς ἐορτῆς τῶν Εἰσοδίων, ὁ ψάλτης κατερχόμενος ψάλλει τὴν πρώτην καταβασίαν “Χριστὸς γεννᾶται, δοξάσατε”, κατόπιν δὲ ἀνέρχεται καὶ συνεχίζει τὰς λοιπὰς»⁵.

Οἱ καταβασίες ἀρχικὰ ψάλλονταν, ξεχωριστὰ ἢ καθεμιά, μετὰ ἀπὸ τὰ τροπάρια τῆς ἀντίστοιχης ὠδῆς. Ἡ τάξη αὐτὴ συνεχίζεται καὶ σήμερα κατὰ τοὺς ὀρθροὺς τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδας, καθὼς καὶ γιὰ τὴν ἐορτὴ τοῦ Πάσχα. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὴν καταβασία τῆς θ’ ὠδῆς, ἡ ὁποία μέχρι καὶ σήμερα ψάλλεται πάντοτε μετὰ τὴ στιχολογία τῆς ὠδῆς τῆς Θεοτόκου ἢ, σὲ ὀρισμένες ἐορτές, μετὰ τὰ ψαλλόμενα τροπάρια τῆς ὠδῆς τῶν κανόνων. Στὸ τέλος, λοιπόν, κάθε ὠδῆς τοῦ κανόνος επαναλαμβάνονταν ὁ εἰρμός της, τὴ φορά αὐτὴ ὁμως ὡς καταβασία. Ἀντίθετα, κατὰ τὴ νεώτερη τάξη που ἐπικράτησε, ὅλες τὶς ἄλλες ἡμέρες τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔτους

(Κυριακές, έορτές και καθημερινές, κατά τις όποιες όμως έχουμε καταβασίες), οί καταβασίες ψάλλονται όλες μαζί, κατά σειρά, μετά από τή συμπλήρωση τών κανόνων, αν φυσικά ψάλλονται ή διαβάζονται οί τελευταίοι.

Οί καταβασίες τών δεσποτικών και θεομητορικών έορτών ανήκουν στα άριστουργήματα τής εκκλησιαστικής μας ποιήσεως και αποτελούν, όλες τους, ποιήματα τών αγίων Ίωάννου του Δαμασκηνού και Κοσμά του Άγιοπολίτου, επισκόπου Μαιουμά, δύο από τούς κορυφαίους μελωδούς όλων τών αίωνων.

Τούς λαμπρούς αυτούς ύμνους, με τούς όποιους αναριθμητα πλήθη πιστών διαμέσου τών αίωνων δοξολόγησαν τόν Θεάνθρωπο Κύριό μας και τήν Παναγία μητέρα Του και έξύμνησαν τισ μεγάλες έορτές τής πίστεώς μας, παρουσιάζουμε στο βιβλίο τούτο, πού κρατά στα χέρια του ό αγαπητός αναγνώστης.

Και τώρα μερικές πληροφορίες, άπαραίτητες για μιá έπωφελή μελέτη τού βιβλίου.

1. Στην αρχή τών καταβασιών κάθε έορτής προτάσσουμε ένα συντομότατο εισαγωγικό σημείωμα, με τó όποιο αναφερόμαστε στο θέμα τής έορτής και πληροφορούμε τόν αναγνώστη για τó ποιός είναι ó συντάκτης πού συνέθεσε τισ καταβασίες τής συγκεκριμένης έορτής και πότε ακριβώς – ήμέρες ή περιόδους – ψάλλονται.

2. Όπως όλοι οί εκκλησιαστικοί ύμνοι, έτσι και οί καταβασίες είναι ποιήματα, έντεχνος λόγος. Για να άναδειχθεί, λοιπόν, ó ποιητικός τους χαρακτήρας – τó κάλλος τής ποιητικής τέχνης και ή άρμονία τού ρυθμού –, παραθέτουμε τόσο τó άρχαίο κείμενο όσο και τή νεοελληνική μετάφραση κατά στίχους και όχι καταλογάδην – ή μορφή δηλαδή με τήν όποία

τις συναντούμε συνήθως καταχωρισμένες στὰ διάφορα λειτουργικά βιβλία.

Γιὰ τὸ ἔργο αὐτό, πέρα ἀπὸ τὴ μικρὴ μας πείρα, στηριχθήκαμε στοὺς W. Christ καὶ M. Paranikas⁶, τὸν A. Nauck⁷ καὶ τὸν Σωφρόνιο Εὐστρατιάδη⁸. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἀρχαῖο κείμενο, ἀκολογήσαμε κατὰ βᾶσιν τὰ ἐν χρήσει λειτουργικά βιβλία.

3. Τὸ κείμενο κάθε καταβασίας ἀκολουθεῖ ἡ νεοελληνικὴ μετάφραση καὶ ὁ θεολογικὸς σχολιασμὸς του. Γιὰ τὴ μετάφραση προσπαθήσαμε νὰ εἶναι ὅσο γινόταν πιὸ πιστὴ στὸ κείμενο, ἀφοῦ ἄλλωστε εὐθὺς ἀμέσως ἀκολουθεῖ τὸ σχόλιο, ὅπου γίνεται προσπάθεια νὰ ἀποσαφηνιστοῦν ὅλα τὰ ἐπιμέρους στοιχεῖα τῆς καταβασίας, προκειμένου νὰ βοηθηθεῖ ὁ ἀναγνώστης στὴν πληρέστερη κατανόησή της.

4. Ἡ μορφή τόσο τῆς μετάφρασης ὅσο καὶ τῶν θεολογικῶν σχολίων δὲν ἐπιτρέπουν – στὸν μέσο ἀναγνώστη τουλάχιστον – νὰ ἐπισημαίνει εὐκόλα τὴ σημασία πολλῶν σπανίων λέξεων. Ἀλλὰ καὶ πολλοὶ γραμματικοὶ τύποι εἶναι δυσκόλοτατο νὰ γίνουν κατανοητοί, ἰδιαιτέρα ἀπὸ τοὺς νεώτερους στὴν ἡλικία, λόγω τῆς περιορισμένης μαθητείας τους στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ γλῶσσα. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ θεωρήσαμε χρῆσιμο νὰ παραθέσουμε στὸ τέλος τοῦ βιβλίου ἓνα σύντομο γλωσσάριο σπανίων λέξεων καὶ γραμματικῶν τύπων.

Στὸ γλωσσάριο αὐτὸ περιλαμβάνονται οἱ λέξεις ἐκείνες τοῦ ἀρχαίου κειμένου, οἱ ὁποῖες φέρουν ἄνω δεξιά ἓνα μικρὸ ἀστερίσκο. Ὁ ἀστερίσκος δηλαδὴ προειδοποιεῖ τὸν ἀναγνώστη ὅτι, ἂν θέλει, μπορεῖ νὰ ἀναζητήσῃ τὴν ἀκριβή σημασία τῆς λέξεως αὐτῆς ἢ τὴν ἐξήγηση τοῦ δυσκόλου γραμματικοῦ τύπου στὸ γλωσσάριο. Περιττεύει νὰ ἀναφέρουμε ὅτι στὸ γλωσσάριο δίνουμε τὴ σημασία ποὺ ἔχουν οἱ λέξεις στὶς καταβασίες καὶ μόνο.

Ἡ προσπάθεια ποὺ ἐπωμισθήκαμε ἦταν πραγματικὰ δύσκολη. Τὴν ἀναλάβαμε ἐπικαλούμενοι τὸν φωτισμὸ τοῦ παντοδυνάμου Κυρίου καὶ τὴ βοήθεια τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου. Καὶ ὁ σκοπὸς ποὺ θελήσαμε νὰ ὑπηρετήσουμε ἦταν νὰ βοηθηθοῦν οἱ ἐν Χριστῷ ἀδελφοί μας, κληρικοὶ καὶ λαϊκοί, στὴν καλύτερη κατανόηση τῶν ὑπερόχων τούτων ὕμνων καὶ κατ' ἐπέκτασιν στὴν ἐνεργότερη συμμετοχὴ τους στὴν ἐκκλησιαστικὴ λατρεία. Παρακαλεῖται, λοιπόν, ὁ ἀγαπητὸς ἀναγνώστης, ἐκτιμώντας περισσότερο τὴν πρόθεση καὶ λιγότερο τὸ ἀποτέλεσμα, νὰ κρίνει μὲ ἐπιείκεια τὰ λάθη ἢ τὶς ἀτέλειες ποὺ τυχὸν θὰ συναντήσῃ.

† ὁ Ν. Σ. Σ.

Οί καταβασίες τοῦ Πάσχα

Ἡ Ἀνάστασις τοῦ Κυρίου συνιστᾷ τὴ βασικότερη ἀλήθεια τῆς πίστεώς μας καὶ τὸ Πάσχα τὴν κορυφαία, τὴ μέγιστη ἑορτὴ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Ἡ πασχάλια ἐλπίδα καὶ χαρὰ, ὡς βεβαιότητα τῆς νίκης τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τοῦ θανάτου καὶ ὡς συμμετοχὴ στὸ πλήρωμα τῆς θείας ζωῆς ἤδη ἀπὸ τὸν παρόντα κόσμον, ἀποτελεῖ τὴν κατ' ἐξοχὴν ἐκκλησιαστικὴ ἐμπειρία μας ὡς ὀρθοδόξων. Γι' αὐτὸ καὶ πολὺ ἐπιτυχῶς ἡ Ὄρθόδοξη Ἐκκλησία ὀνομάστηκε Ἐκκλησία τῆς Ἀναστάσεως.

Οἱ καταβασίες τοῦ Πάσχα ψάλλονται κατὰ τὸ χρονικὸ διάστημα ἀπὸ τὴν Κυριακὴ τοῦ Πάσχα μέχρι τὸ Σάββατο τῆς Ε' ἐβδομάδας, δηλαδὴ τὸ Σάββατο πρὶν ἀπὸ τὴν Κυριακὴ τοῦ Τυφλοῦ (ς' Κυριακὴ ἀπὸ τοῦ Πάσχα). Ἐξαίρεση γιὰ τὸ χρονικὸ αὐτὸ διάστημα ἀποτελεῖ ἡ ἑορτὴ τῆς Μεσοπεντηκοστῆς (Τετάρτη τῆς Δ' ἐβδομάδας ἀπὸ τοῦ Πάσχα), ἡ ὁποία ἔχει δικῆς τῆς καταβασίης.

Οἱ πασχάλινες καταβασίες ψάλλονται ἀκόμη καὶ κατὰ

τὴν Τετάρτη τῆς ἐβδομάδας τοῦ Τυφλοῦ, ὅποτε ἔχουμε τὴν ἀπόδοση τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα.

Οἱ καταβασίεις τοῦ Πάσχα προέρχονται ἀπὸ τὸν γνωστότατο κανόνα τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα «Ἀναστάσεως ἡμέρα...», ποὺ συνέταξε ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός. Ὅπως καὶ ὁ κανὼν ἔτσι καὶ οἱ καταβασίεις ψάλλονται στὸν λαμπρότερο ὄλων τῶν ἄλλων ἤχων, κατὰ τὸν ἅγιο Νικόδημο τὸν Ἄγιορείτη¹, δηλαδὴ τὸν ἀ΄ ἤχο.

Στὴ σύνταξη τοῦ θαυμάσιου καὶ μεγαλοπρεποῦς πράγματι κανόνος τοῦ Πάσχα ὁ ἱ. Δαμασκηνός ἐμπνεύστηκε καὶ δανείστηκε πολλὰς ἐκφράσεις ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου *Εἰς τὸ Πάσχα καὶ εἰς τὴν βραδυτῆτα*² καὶ *Εἰς τὸ ἅγιον Πάσχα*³.

Ὡδὴ ἀ΄. Ἦχος ἀ΄.

Ἄναστασεως ἡμέρα,
λαμπρυνδῶμεν λαοί
Πάσχα Κυρίου, Πάσχα
ἐκ γὰρ θανάτου πρὸς ζωὴν
καὶ ἐκ γῆς πρὸς οὐρανὸν
Χριστὸς ὁ Θεὸς
ἡμᾶς διεβίβασεν,
ἐπινίκιον ἄδοντας.

Μέρα ἀνάστασης σήμερα!
Ὅλολαμπροὶ οἱ χριστιανοὶ ἄς χαροῦμε
εἶναι Πάσχα, Πάσχα τοῦ Κυρίου!
Ὁ Χριστὸς καὶ Θεὸς μας
μᾶς πέρασε
ἀπὸ τὸν θάνατο στὴ ζωὴ

κι ἀπὸ τῆ γῆ στὸν οὐρανό.
Κι ἐμεῖς ψέλνουμε τὸν ὕμνο τῆς νίκης.

Οἱ λέξεις «Ἀναστάσεως ἡμέρα λαμπρυνθῶμεν...», μὲ τις ὁποῖες ἀρχίζει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς τὸν ἀναστάσιμο κανόνα του, προέρχονται ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ λόγου τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου *Εἰς τὸ Πάσχα καὶ εἰς τὴν βραδυτῆτα*: «Ἀναστάσεως ἡμέρα καὶ ἡ ἀρχὴ δεξιὰ καὶ λαμπρυνθῶμεν τῇ πανηγύρει καὶ ἀλλήλους περιπτυξώμεθα»⁴. Ἡ ἡμέρα τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου εἶναι ἡ πηγὴ τῆς χαρᾶς· εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν λαμπροφόρος ἡμέρα ὀλοκλήρου τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔτους. Καὶ οἱ χριστιανοί, ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ, λουσμένοι στὸ λαμπρὸ φῶς τῆς Ἀναστάσεως, χαίρομαστε καὶ πανηγυρίζουμε.

Τὸ μέγιστο καὶ θαυμαστὸ γεγονός τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, ποῦ ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιο τῆς χριστιανικῆς πίστεώς μας (Α΄ Κορ. 15, 1-20), συνιστᾷ καὶ τὴν κορυφαία ἑορτὴ τοῦ χριστιανικοῦ Πάσχα. «Πάσχα, Κυρίου Πάσχα» ἀναφωνεῖ ὁ ἱ. Δαμασκηνός, ἀκολουθώντας καὶ ὡς πρὸς τὴν ἔκφραση αὐτῆ τὸν ἅγιο Γρηγόριο, ὁ ὁποῖος γράφει στὸν λόγο του *Εἰς τὸ ἅγιον Πάσχα*: «Πάσχα Κυρίου, Πάσχα, καὶ πάλιν ἐρῶ Πάσχα, τιμῆ τῆς Τριάδος»⁵.

Πάσχα, λέξη ἐβραϊκῆ, σημαίνει διάβαση. Καὶ ἡ ἑορτὴ τοῦ ἐβραϊκοῦ Πάσχα ὑπενθύμιζε στοὺς Ἰσραηλίτες τὴ θαυμαστὴ διάβαση τοῦ περιουσίου λαοῦ ἀπὸ τῆ γῆ τῆς Αἰγύπτου στὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας. Τὸ Πάσχα τοῦ ἀρχαίου Ἰσραὴλ ἀποτελεῖ τύπο καὶ προεικόνιση τοῦ δικοῦ μας χριστιανικοῦ Πάσχα. Καὶ ἡ αἰσθητὴ ἐκείνη διάβαση τῶν Ἰσραηλιτῶν διαμέσου τῆς Ἐρυθρᾶς θάλασσας προεικόνιζε τὴ δική μας νοητὴ διάβαση τῶν χριστιανῶν ἀπὸ τὸν θάνατο στὴ ζωὴ καὶ ἀπὸ τῆ γῆ πρὸς τὸν οὐρανό.

Οι Ἰσραηλίτες ὅταν πέρασαν τὴν Ἐρυθρὰ θάλασσα ἔψαλαν τὸν ὕμνο «Ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ, ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται» (Ἐξ. 15, 1). Κι ἐμεῖς οἱ χριστιανοί, τώρα ποὺ ἀναστήθηκε ὁ Χριστός, φάλλουμε τὸν «ἐπινίκιο» ὕμνο. Ἐπινίκιος ὕμνος εἶναι ἡ δοξολογία καὶ ἡ εὐχαριστία ποὺ ἀναπέμπουμε πρὸς τὸν ἀναστάνα Κύριο, τὸν νικητὴ τοῦ θανάτου, γιὰ τὴ σωτηρία ποὺ μᾶς πρόσφερε μὲ τὸν σταυρὸ καὶ τὴν ἔνδοξη Ἀνάστασή Του.

Ἡδὴ γ΄.

Δεῦτε πόμα* πῖμεν καινὸν
οὐκ ἐκ πέτρας ἀγόνου τερατουργούμενον*,
ἀλλ' ἀφθαρσίας πηγὴν
ἐκ τάφου ὀμβρήσαντος Χριστοῦ,
ἐν ᾧ στερεούμεθα.

Ἐλάτε νὰ πιοῦμε καινούργιο ποτό,
ποὺ δὲν ἀναβλύζει δαυματουργικὰ ἀπὸ ἄγονο βράχο,
ἀλλὰ ποτὸ ποὺ εἶναι πηγὴ ἀφθαρσίας
καὶ ποὺ ἔκανε νὰ πηγᾶσει ἀπὸ τὸν τάφο ὁ Χριστός,
πάνω στὸν ὁποῖο εἴμαστε στεριωμένοι.

Οἱ Ἰσραηλίτες κατὰ τὴν πορεία τους διαμέσου τῆς ἐρήμου ξεδίφασαν μὲ τὸ νερὸ ποὺ ἀνέβλυσε κατὰ τρόπο θαυμαστὸ ἀπὸ τὴν πέτρα ποὺ χτύπησε ὁ Μωυσῆς, ὅπως τοῦ εἶχε ὑποδείξει ὁ Θεὸς (Ἐξ. 17, 1-7). Οἱ χριστιανοί, ὁ νέος Ἰσραήλ, πίνουμε πλέον τὸ «καινὸν πόμα», ποὺ δὲν ἀναβλύζει ἀπὸ κάποιο σκληρὸ καὶ ἄγονο βράχο ἀλλὰ ἀπὸ τὸν ζωοδόχο τάφο τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὸ ὁποῖο συνιστᾷ μιὰν ἀκένωτη πηγὴ ἀφθαρσίας· πηγὴ δηλαδὴ ἡ ὁποία μᾶς ἀνακαινίζει καὶ μᾶς ἀφθαρτίζει.